

УДК 338.2:351.863

**Сухоруков А.І., д. е. н., професор,
Національний інститут стратегічних досліджень
при Президентові України, м. Київ**

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Визначені проблеми економічної безпеки регіонів, зроблено оцінку складових економічної безпеки, наведені принципи забезпечення інвестиційної безпеки та сформульована модель оптимального розміщення інвестицій у регіонах, розкрито механізм взаємодії центральної та місцевої влади в процесі забезпечення економічної безпеки регіону і надані пропозиції щодо його вдосконалення, доведена необхідність врахування принципів сталого розвитку при формуванні системи економічної безпеки регіонів.

The problems of regional economic security are defined and an assessment of it's components is provided. Principles of investment security are formulated and an optimal model of investment allocation in the regions is proposed. The mechanism of interaction between central and local authorities in providing regional economic security is revealed and ways of improving it are outlined. The need for using the principles of sustainable development in the formation of regional economic security is substantiated.

Постановка проблеми. Економіка України та її регіонів значною мірою формувалася під впливом зовнішніх факторів. Економічні системи мезорівня до цих пір є найменш захищеними, хоча саме за місцем проживання населення вирішуються конкретні завдання щодо підвищення рівня людського розвитку. У державних програмах часто-густо відсутній повноцінний регіональний розріз. Можливість майже безкоштовного отримання природних ресурсів і неефективне використання основних фондів, успадкованих від попередньої системи, спотворює відтворювальні процеси, не сприяє мотивації інноваційної діяльності.

Недооцінка проблем забезпечення економічної безпеки регіонів призводить до надмірної диференціації економічного розвитку регіонів, розривання міжрегіональної кооперації та руйнування корпоративно-коопераційного каркасу національної економіки в цілому. Внаслідок цього виникають проблеми із зайнятістю населення, знижуються показники людського розвитку, відбувається деградація навколишнього середовища, порушуються принципи сталого розвитку соціо-еколого-економічних регіональних систем. Отже, захист соціально-економічних інтересів регіонів є актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи «економічної теорії використання простору» закладені Г. фон Тюненом, який дав уявлення про розміщення сільськогосподарського виробництва у залежності від попиту [1]. Його послідовник А. Вебер обґрунтував принципи розміщення промисловості. Він поділяв природні ресурси на «локалізовані» та «повсюдні» і стверджував, що завод доцільно розміщувати у місцях з мінімальними витратами, виходячи з «матеріального індексу» (відношення ваги локалізованих матеріалів, що поступають на завод, до ваги готової продукції) [2]. А. Льош на відміну від А. Вебера за основу брав не окрему галузь чи підприємство, а всю економіку в цілому, і вважав головним районоутворюючим фактором не спеціалізацію економічного району, а ринковий збут товарів та максимізацію прибутку [3]. А. Маршалл також підкреслював необхідність врахування параметрів простору і часу при вирішенні економічних проблем і пропонував здійснювати аналіз локалізації виробництва [4]. Ідею локалізації економічного розвитку в масштабах держави, розвивав Ф. Ліст, він розглядав можливість використання «виховного» протекціонізму та опори держави на власні сили і місцеві фактори розвитку [5].

З тих часів принципи розміщення виробництва суттєво змінилася внаслідок науково-технічного прогресу. У ХХ ст. значний внесок у теорію регіональної економіки внесли У. Ізард [6] і В. Леонтьєв П. [7], які застосували

математичні методи розміщення продуктивних сил. Суттєвий внесок у розуміння ролі «нової комбінації факторів» і «творчого руйнування» рівноваги в економічних системах різного рівня зробив Й. Шумпетер [8].

Останнім часом теорія регіональної економіки поповнилася працею В. Барнза і Л. Ледебура „Нові регіональні економіки“, де обґрунтовано необхідність регіональної структуризації економіки, оскільки національна економіка тільки об'єднує ці регіональні системи у спільний ринок [9]. На думку цих авторів завданням економічної теорії є оптимізація внутрішньої інтеграції економічних регіонів, при цьому визнається, що системи економічних районів є відкритими і пов'язані з іншими системами світового господарства.

Сьогодні теорія регіональної економіки має враховувати теоретичні положення інституціоналізму, насамперед, роботи Р. Коуза щодо мінімізації трансакційних витрат [10] та його послідовника Д. Норта, який також зазначив, що економічний обмін вимагає зменшення витрат на збирання і обробку інформації, проведення переговорів, укладання контракту [11]. Економія на трансакційних витратах стає однією з головних цілей регіональної економіки, як складної організації, що здійснює координацію багатьох економічних агентів.

Останнім часом піднімається питання про повернення науки про регіональну економіку у загальний мейнстрим економічної теорії [12]. Роботи на цю тему обґрунтовують необхідність вдосконалення регіонального менеджменту і збагачення його практичними механізмами. Все більше з'являється публікацій щодо регіональних промислових кластерів [13], які вміщують докладний оглядовий матеріал про досвід інших країн, який може бути використаний для розвитку кластерів на території України. Суттєве значення для розвитку регіональної економіки мають роботи щодо використання конкурентних переваг регіонів [14], аналізу стану депресивних

регіонів [15], забезпечення економічної безпеки регіонів [16], врахування природи сучасних економічних циклів [17].

Підходи до вирішення економічних проблем регіонів мають адаптуватися до умов національної економіки, вимог часу та особливостей забезпечення економічної безпеки різних регіонів України. Актуальним стає також завдання формування оптимальної моделі розміщення інвестицій у регіонах. Недооцінка потенціалу регіонів негативно впливає на результативність національного господарювання в цілому, зменшує вплив регіонів на макроекономічні показники.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення проблем економічної безпеки регіонів України, виявлення взаємозв'язків складових економічної безпеки, формулювання принципів інвестиційної політики і розробка моделі оптимального розміщення інвестицій у регіонах, розкриття механізму взаємодії центральної та місцевої влади в процесі забезпечення економічної безпеки регіонів і надання пропозицій щодо вдосконалення цього механізму.

Виклад основного матеріалу. *Економічна безпека регіону* характеризується раціональним використанням ресурсного, виробничого та інноваційного потенціалу; захищеністю від дестабілізуючих чинників; міцністю зв'язків між елементами регіональної економіки; збалансованістю міжрегіональних та зовнішньоекономічних відносин [18]. Регіон при цьому розглядається як умовно замкнена соціо-еколого-економічна система і, водночас, як елемент макросистеми. Економічна безпека регіонів має забезпечуватися в рамках регіональної політики шляхом зменшення територіальних диспропорцій; удосконалення міжрегіональних та міжбюджетних відносин; розвитку транскордонного співробітництва регіонів.

Про регіональні диспропорції в Україні свідчать показники доходів, інвестування, зайнятості, економічної безпеки (табл. 1).

Характеристиками економічної безпеки регіону слід вважати: стійкість до екзогенних та ендемогенних загроз; відносна економічна самодостатність; здатність до використання конкурентних переваг. Економічна безпека регіону забезпечується шляхом моніторингу і оцінювання загроз, прийняття рішень щодо нормалізації стану системи. Завданням моніторингу є визначення індикаторів у розрізі складових економічної безпеки, встановлення їх нормативних значень, збір інформації. Оцінка рівня економічної безпеки передбачає класифікацію загроз і визначення їх впливу на інтегральний показник [19]. Прийняття рішень полягає у визначенні альтернативних варіантів, вибору найбільш прийняттого варіанту рішень й оцінці ефективності рішень.

Таблиця 1

**Показники економічної безпеки на прикладі
Карпатського економічного району за 2010 р.**

Індикатор	Граничне значення	Україна	Карпатський район	Області			
				Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька
Інвестиційна безпека							
Інвестиції в основний капітал, % до ВВП (ВРП)*	≥25	13,9	19,8	15,3	20,0	18,7	30,7
Обсяг ПІП на одну особу (на кінець року), дол. США	≥5000	978,5	370,5	291,7	393,9	503,7	69,1
Інноваційна безпека							
Фінансування НТР, % до ВВП (ВРП)*	≥2	0,83	0,52	0,17	0,32	0,76	0,41
Інноваційна активність промислових підприємств, %	≥28	13,8	14,4	10,8	18,1	13,4	14,2
Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, %	≥50	11,5	11,9	9,2	14,1	11,6	11,3
Частка інноваційної продукції в реалізованій промисловій продукції, %	≥18	3,8	3,5	14,4	2,3	1,6	5,0
Фінансова безпека							
Інфляції за рік, %	≤5	9,1	8,7	8,5	8,3	9,7	8,2
Вартість банківських кредитів (у грудні), % річних	≤10	14,0	18,4	18,8	18,9	16,4	19,5
Кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП (ВРП)*	≥35	20,1	10,4	7,5	9,0	10,5	17,0
Частка кредитів в переробну промисловість у кредитуванні економіки, %	≥20	24,3	14,5	9,0	15,3	13,7	22,9
Зовнішньоторговельна безпека							
Коефіцієнт відкритості економіки*	≥72	0,95	56,6	121,6	28,4	55,7	21,6
Покриття експортом імпорту	≥1	0,95	0,70	0,89	0,87	0,77	0,97
Частка експорту наукоємної продукції у	≥18	1,1	1,0	1,4	0,2	1,0	1,0

товарному експорту, %							
Продовольча безпека							
Споживання на одну особу за рік**							
- м'ясо і м'ясопродукти, кг	≥80	52	44,4	49,2	36,0	50,4	42,0
- молоко і молочні продукти, кг	≥380	206	258,9	246,0	290,4	274,8	224,4
- риба і рибпродукти, кг	≥20	14,5	13,2	10,8	12,0	15,6	14,4
- овочі та баштанні, кг	≥161	144	114,6	121,2	121,2	104,4	111,6
- фрукти, ягоди, горіхи, кг	≥90	48	145,2	32,4	39,6	44,4	28,8
Соціальна безпека							
Рівень безробіття працездатного населення (за методологією МОП), %	≤7,6	8,1	7,9	8,7	8,2	7,8	8,5
Середньомісячна номінальна заробітна плата, дол. США	≥800	282,0	235,7	232,5	242,7	244,5	223,2
Витрати домогосподарств на продовольчі товари, у % до сукупних витрат	≤50	56,7	58,7	60,4	57,7	61,4	55,4
Частка заробітної плати у структурі доходів населення, %	≥50	41,7	34,7	32,7	30,1	39,0	30,1
Демографічна безпека							
Коефіцієнт депопуляції	≤1	1,41	1,04	0,82	1,08	1,14	1,07
Загальний коефіцієнт народжуваності, проміле	≥15	10,8	12,2	14,7	11,8	11,2	12,2
Загальний коефіцієнт смертності, проміле	≤8	15,2	12,7	12,0	12,7	12,8	13,0

*Дані за 2009 рік

**Рациональна норма визначена МОЗ України до 2015 року

Практика свідчить, що територіальні диспропорції дуже стійкі і їх подолання вимагає тривалого часу. Крім того, диспропорції посилюються кризовими факторами та дезінтеграцією економічного простору держави.

Навіть за умов значної фінансової підтримки депресивних регіонів це завдання не вдається швидко вирішити, якщо не забезпечені умови реалізації наявного потенціалу регіонів. Подолання міжрегіональних диспропорцій можливе за умов запровадження принципів сталого розвитку, програмно-цільового підходу і таких синергетичних механізмів, як міжрегіональне кооперування, диверсифікація виробництва, імпортозаміщення, формування регіональних інноваційних систем, корпоратизація і кластеризація.

Інвестиційна політика в Україні має базуватися на наступних принципах [20]: дотримання норми інвестування по відношенню до ВВП; раціоналізація процесів переливання капіталу; принцип ланцюгової капіталізації галузей національної економіки; забезпечення дисперсного розподілу інвестицій по регіонах; принцип оптимального розміщення

інвестицій у регіонах; принцип поєднання інвестицій з інноваціями; забезпечення синергетичного ефекту інвестицій; комплексне використання інвестицій в межах кластерів; пріоритетність інвестування соціальних та екологічних потреб; забезпечення безпеки при залученні іноземних інвестицій.

Зокрема, оптимізація розміщення інвестицій у регіонах здійснюється за критерієм мінімізації капіталовкладень при врахуванні ресурсних та цільових обмежень, вимог щодо якості та строків реалізації проектів. Ефективний для інвестора проект може бути неефективним у балансі ресурсів регіону. Отже виникає комплекс наступних задач: вибір інвестиційних проектів, оптимальне їх розміщення, оптимізація будівельної програми. Після вибору інвесторами інвестиційних проектів територіальний орган управління здійснює оптимізацію регіональної інвестиційної програми в цілому. Оптимізація полягає у пошуку такого плану, що забезпечує попит в основних фондах, є оптимальним за обсягом капіталовкладень і відповідає екологічним обмеженням.

З одного боку маємо множину районів розміщення $\{r_i, (i=\overline{1,m})\}$ із запасами ресурсів: території - tr_i ; потужностей будіндустрії - ωr_i ; трудових ресурсів - hr_i ; електроенергії - er_i ; водопостачання - dr_i ; газозабезпечення - gr_i ; нафтопродуктів - nr_i . Задані показники граничного забруднення довкілля: по промстоках - sr_i ; по викидах у повітря - ar_i ; по відходах у відвал - vr_i . Система територіальних обмежень є відкритою.

З другого боку маємо множину проектів $\{z_j, (j=\overline{1,n})\}$, обраних інвесторами. Кожний з цих об'єктів має обсяг виробництва xz_j , питомі показники потреби у ресурсах $(tz_j, \omega z_j, hz_j, ez_j, dz_j, gz_j, nz_j)$ та питомі показники забруднення довкілля (sz_j, az_j, vz_j) . Ресурсні і екологічні показники проектів позначені такими ж символами, як і аналогічні показники районів розміщення. Розміщення в районі r_j об'єктів z_j пов'язане з питомими капвкладеннями $c_{ij}, (i=\overline{1,m}; j=\overline{1,n})$. Планом розміщення буде матриця:

$$X = \left\| x_{ij} \right\|_{m \times n},$$

де x_{ij} — обсяг будівництва об'єктів типу z_j , який розміщується в районі r_i .

Задача полягає у виборі оптимального плану з множини планів розміщення будівництва $\{X\}$, кожний з яких $X \subset \{X\}$ задовольняє обмеження:

а) з окремих видів ресурсів в районах розміщення, наприклад:

$$\sum_{j=1}^n tz_j x_{ij} \leq tr_i, (i = \overline{1, m}),$$

б) стосовно забруднення довкілля, наприклад:

$$\sum_{j=1}^n sr_j x_{ij} \leq sr_i, (i = \overline{1, m}),$$

в) стосовно задоволення потреб замовників:

$$\sum_{i=1}^m x_{ij} \leq xz_j, (j = \overline{1, n}).$$

Оптимальний план $XO = \|x_{ij}\|_{m \times n}$, $X \subset \{X\}$ мінімізує капіталовкладення

у об'єкти $\{z\}$ в районах $\{r\}$. Цільова функція $L(XO) = \min_{\{x\}} L(X) = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n c_{ij}$

x_{ij} . Подібна задача лінійного програмування з матричним аргументом вирішується симплекс-методом, при цьому матриця перетворюється у вектор-рядок.

Запропонований підхід забезпечує обґрунтованість інвестиційних програм через гармонізацію інтересів інвесторів з інтересами регіону. Розв'язання цих завдань вимагає просторово розподіленої мережі баз даних, оперативного обміну інформацією і маркетингових досліджень інвестиційного ринку.

Комплексне використання інвестиційного потенціалу в межах кластерних утворень та інших інвестиційно-орієнтованих форм підприємництва вимагає посиленої уваги з боку уряду. Кластери є агломерацією підприємств у межах одного чи кількох регіонів, використовують ефект кооперації, націлені на виробництво кінцевої продукції світового рівня, включають спеціалізовану інфраструктуру, орієнтуються на доступ до нематеріальних активів. Кластери сприяють побудові корпоративно-коопераційного каркасу регіональної

економіки на основі органічних взаємозв'язків фірм і галузей промисловості, консолідації інноваційного потенціалу і капіталів різного рівня. Кластери, підвищуючи роль регіонів, створюють передумови для припливу іноземних інвестицій, розвитку малого і середнього підприємництва, мобільності компаній. Досвід свідчить про необхідність розподілу джерел фінансування кластеру з метою мінімізації ризиків. Цей розподіл складається приблизно так: 30% капіталовкладень забезпечує уряд, 30% - субсидії регіональних програм розвитку, муніципальні цінні папери, 30% - підприємства та приватні інститути (кредити банків, внутрішні інвестиції, лізинг, позабюджетні фонди), 10% - іноземні інвестори.

Інвестиційні можливості посилюються за рахунок створення інвестиційно-орієнтованих галузевих і диверсифікованих форм підприємництва (венчурного бізнесу, акціонерних товариств, холдингів, ФПГ, спільних підприємств, транснаціональних корпорацій, консорціумів), що сприяють розвитку економіки через міжгалузевий рух капіталу і сполучення інвестицій з інноваціями.

Поширеною формою залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) є спільні підприємства. Переваги їх полягають у тому, що вітчизняне підприємство залучає ресурси, а іноземний інвестор використовує зв'язки українського партнера. Це зміцнює коопераційний каркас української економіки. Слід враховувати загрози, які провокують такі недобросовісні дії іноземних інвесторів:

- перетворення країни в місце скидання застарілих технологій;
- захоплення найперспективнішим секторів економіки реципієнта;
- нав'язування компаніям країни-реципієнта залежної позиції в ТНК;
- масований відтік ПІІ з приймаючої країни у короткому проміжку часу;
- набуття контролю над підприємством - конкурентом;
- згорання виробництва з метою переведення його за кордон;
- придбання підприємства заради "ноу-хау" і перехоплення пріоритету;

- купівля підприємства з метою його перепродажу;
- прагнення до швидкого отримання прибутку за будь-яку ціну;
- перетворення компанії країни-реципієнта у технологічний придаток.

Серед загроз, що викликають ПІІ в Україні, відзначимо монополізацію іноземними інвесторами окремих галузей; переважне спрямування ПІІ у виробництва застарілих технологічних укладів; переважання темпів зростання доходів від ПІІ над темпами приросту ПІІ і надмірна депортації цих доходів.

Ефективній реалізації інвестиційної політики заважають негативні риси інвестиційного клімату в Україні, зокрема: розрив між валовим заощадженням і валовим нагромадженням; відсутність конкурентоспроможних організаційних форм інвестиційної діяльності (ФПГ, ТНК); слабкість фондового ринку; неврегульованість корпоративних відносин; недостатня інвестиційна привабливість територій; висока частка тіньового сектору. Усунення цих негативних рис може стимулювати інвестиційну активність.

Потрібно подбати про збільшення інвестиційної привабливості країни в цілому, її регіонів та галузей шляхом зниження інвестиційних ризиків та забезпечення надійного правового та інституціонального захисту інвесторів. Насамперед, необхідно підвищувати інвестиційну привабливість окремих територій і населених пунктів. Важливою проблемою підвищення інвестиційної привабливості національної економіки є інформатизація бізнесу і підтримання ділового іміджу України у світовій інформаційній мережі.

Важливим засобом співробітництва держави і регіонів є впровадження проектного менеджменту у державному управлінні. Наразі в Україні розпочато реалізацію національних проектів, що визначають стратегію національного розвитку. Концепцію національних проектів відпрацьовано спільними зусиллями Національного інституту стратегічних досліджень, Комітету з

економічних реформ при Президентіві України та Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами (Держінвестпроекту).

У підпорядкуванні Держінвестпроекту створено 27 державних бюджетних установ - регіональних центрів з інвестицій та розвитку, планується імплементація проектів індустріальних парків [21]. Верховна Рада України ухвалила закон «Про індустріальні парки», Указом Президента України про Національний план дій на 2012 р. визначений новий національний проект «Індустріальні парки України». Реалізацію національних проектів передбачається здійснювати за моделлю державно-приватного партнерства, бюджетні видатки мають становити на рівні 5% від вартості. Держінвестпроект запропонував регіонам угоди, предметом яких буде: реалізація національних та пріоритетних регіональних інвестиційних проектів; спільна координація діяльності регіональних центрів з інвестицій та розвитку; функціонування «єдиного вікна» на регіональному рівні; просування інвестиційних можливостей регіонів в Україні та за кордоном, розвиток інвестиційної інфраструктури, створення індустріальних парків. Подібну модель відпрацьовано на прикладі Харківської області.

Регіональні інвестиційні пропозиції та проекти у розрізі регіонів мають знайти відображення у відповідних базах даних з метою просування їх серед потенційних інвесторів. Решту фінансування передбачено залучати з інвестиційних фондів, від міжнародних організацій, фінансово-кредитних установ, лізингових компаній, за проектами міжнародної технічної допомоги.

Держінвестпроектом підготовлено інформацію, яка містить короткий опис інвестиційних пропозицій в розрізі регіонів, карту-схему розміщення та дизайни потенційних індустріальних парків, проводиться інвентаризація можливих джерел фінансування регіональних проектів [22].

Висновки.

1. Економічні системи мезорівня є недостатньо захищеними, хоча саме за місцем проживання населення вирішуються завдання соціально-економічного

розвитку. Недооцінка проблем економічної безпеки регіонів призводить до надмірної диференціації їх розвитку, руйнування корпоративно-коопераційного каркасу національної економіки, порушення принципів сталого розвитку.

2. Сучасний етап розвитку регіональної економіки вимагає застосування математичних методів розміщення продуктивних сил, врахування теорії інституціоналізму, забезпечення внутрішньої інтеграції економічних регіонів та міжрегіонального співпраці. Виникає необхідність повернення науки про регіональну економіку у загальний мейнстрим економічної теорії з метою вдосконалення регіонального менеджменту, повного використання конкурентних переваг регіонів, забезпечення економічної безпеки регіонального розвитку.

3. Підходи до забезпечення економічної безпеки регіонів мають уточнюватися із врахуванням особливостей України та вимог часу. Територіальні диспропорції дуже стійкі і їх подолання вимагає тривалого часу. Подолання цих диспропорцій можливе за умов вдосконалення інвестиційної політики, запровадження синергетичних механізмів, зокрема, міжрегіонального кооперування, диверсифікації виробництва, імпортозаміщення, формування регіональних інноваційних систем, корпоратизації і кластеризації.

4. Актуальним стає завдання формування оптимальної моделі розміщення інвестицій у регіонах, що передбачає мінімізацію капіталовкладень при врахуванні ресурсних та цільових обмежень, вимог щодо якості та строків реалізації проектів. Оптимізацію регіональної інвестиційної програми має здійснювати територіальний орган управління на основі гармонізації інтересів інвесторів з інтересами регіону.

5. Комплексне використання інвестиційного потенціалу в межах кластерів та інших інвестиційно-орієнтованих форм підприємництва вимагає посиленої уваги з боку уряду. Кластери, підвищуючи роль регіонів, створюють передумови для припливу іноземних інвестицій, розвитку малого і середнього

підприємництва, мобільності компаній. Досвід свідчить про необхідність розподілу джерел фінансування кластеру з метою мінімізації ризиків.

6. Інвестиційні можливості посилюються завдяки створенню інвестиційно-орієнтованих форм підприємництва (венчурного бізнесу, акціонерних товариств, холдингів, ФПГ, спільних підприємств, транснаціональних корпорацій, консорціумів). Ці форми сприяють розвитку економіки через міжгалузевий рух капіталу і сполучення інвестицій з інноваціями.

7. Важливими засобами співробітництва держави і регіонів є впровадження проектного менеджменту на основі реалізації національних проектів, використання державно-приватного партнерства, спільна реалізація національних та пріоритетних регіональних інвестиційних проектів; просування інвестиційних можливостей регіонів в Україні та за кордоном, розвитку інвестиційної інфраструктури, створення та ефективна діяльності індустріальних парків.

Список використаних джерел

1. Тюнен И.Г. Изолированное государство / Пер. с нем. / И.Г. Тюнен. М.: Економ. Жизнь, 1926. – 326 с.
2. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. Пер. с англ. – М.: Дело ЛТД, 1994. – 569 с.
3. Лёш А. Географическое размещение хозяйства / А. Леш. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1959. – 320 с.
4. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл. Том I: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1983. – С. 348-359.
5. Лист Ф. Национальная система политической экономии / Ф. Лист. Пер. с нем. – Санкт-Петербург: Издание А. Э. Мертенса, 1891. – С. 174.
6. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах / У. Изард / Сокр. пер. с англ. В.М. Гохмана, Ю.Г. Липеца, С.Н. Тагера. Вступ. статья и ред. А.Е. Пробста – М.: Изд-во „Прогресс”, 1966. – 643 с.
7. Леонтьев В.В. Межотраслевая экономика: пер. с англ. /В.В.Леонтьев // Экономика / Научн. ред. и автор. предисл. А.Г. Гранберг. – 1997. – 479 с.
8. Йозеф А. Шумпетер. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу/ Й. А. Шумпетер.

Пер. з англ. В.Старка. – К.: Видавничий дім «Кієво-Могилянська академія», 2011. – 242 с.

9. Барнз В. Нові регіональні економіки / Барнз В., Ледебур Л. Пер. з англ. А. Пехник / 2003. - Львів: Літопис, 2003. – 196 с.

10. Коуз Р. Г. Природа фірми // В сборнике: Теория фирмы. – СПб.: Экономическая школа, 1995. – С. 16-17.

11. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт. Пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – С. 40.

12. Стратегічні вектори регіональних трансформаційних зрушень: монографія / Т.П. Галушкіна, В.Є. Реутов, Л.М. Качаровська; за наук. Ред.. д-ра екон. Наук. Проф.. Т.П. Галушкіної. – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2009. – 320 с.

13. Соколенко С. Кластери в глобальній економіці / С. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848 с..

14. Портер М. Є. Конкуренція / М.Є. Портер. Пер. С англ.. – М.: Издательский дом «Вільямс», 2006. – С. 203-255.

15. Заставний Ф. Депресивні регіони України: аналіз, оцінка, проблеми / Ф. Заставний // Регіональна економіка. – 205. - №1. – 76-90 с.

16. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення / Герасимчук З.В., Вавдіюк Н.С.// Монографія - Луцьк: Надстир'я. – 2006. – 244 с.

17. Стиглиц Дж. Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса/ Стиглиц Джозеф; [пер. с англ. В. Лопатка]. – М.: Эксмо, 2011. – 512 с.

18. Система економічної безпеки держави / Під заг.ред. д.е.н. проф. Сухорукова А.І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2010. – С. 366-394.

19. Сухоруков А.І. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання економічної безпеки держави / Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М.// Банківська справа. – 2011. – №4 . – С. – 13-32.

20. Інвестування української економіки: Монографія/ За ред. А.І. Сухорукова – К. : Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. – 440 с.

21. [Електронний ресурс].–Режим доступу:<http://www.ukrproject.gov.ua/>

22. [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.investukraine.com>.